

**AVRUPA KOMİSYONUNUN AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNDEKİ
ROLLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME¹****Seven ERDOĞAN²****Öz**

Avrupa Birliği'ni (AB) kendine özgü kılan özelliklerinden biri de ulusüstü ve hükümetlerarası kurumlar arasında mükemmel bir dengeye dayanan kurumsal yapısıdır. Bu denge sayesinde AB eş zamanlı olarak hem üye devletlerin çıkarlarına hizmet edebilmekte hem de Avrupa'daki bütünleşmeyi daha ileri noktalara taşınması hedefine katkıda bulunabilmektedir. AB kurumları arasındaki güç dengesi Birliğin müdahil olduğu politika alanları itibarıyla değişiklik göstermektedir. AB dış politikasının en önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilen genişleme politikası da AB kurumları arasında zaman içinde yeniden tanımlanabilen bir dengeye dayanmaktadır. Tüm kararların oybirliği ile alındığı ve bu yüzden hükümetlerarası boyutu baskın olan genişleme politikası, çalışma kapsamında ulusüstü AB kurumlarından biri olan Avrupa Komisyonunun genişleme sürecinde oynadığı rollere odaklanılarak alternatif bir yaklaşımla incelenmektedir. İki bölümden oluşan çalışmada ilk olarak Avrupa Komisyonunun genel özellikleri tanımlanarak Birlik içindeki konumu üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan ikinci bölümde ise Avrupa Komisyonu tarafından genişleme politikası kapsamında yerine getirilmekte olan roller üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın temel iddiası AB genişleme politikasının Avrupa Komisyonunun politika kapsamındaki yerine getirdiği roller dikkate alınmadan tam olarak anlaşılamayacağı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Genişlemesi

**A REVIEW ABOUT THE EUROPEAN COMMISSION'S ROLES IN THE
EUROPEAN UNION ENLARGEMENT****Abstract**

One of the aspects which makes the European Union (EU) sui-generis is its institutional setting basing on a perfect balance between supranational and intergovernmental institutions. Thanks to this balance, the EU can serve simultaneously to the member states' interests and the ideal of advancing the integration attempt in Europe. The balance between the EU institutions varies significantly across the policy fields. The enlargement, commonly considered as the crown in the EU foreign policy, also incorporates a balance between different EU institutions that can be redefined in time. Without challenging the general idea about the dominant position of the intergovernmental institutions and member states in the enlargement process, this study aims to provide an alternative reading of the enlargement process by focusing on the role played by the European Commission in the enlargement process. The study will include two main parts. In the first part, the general characteristics of the European Commission are provided with a specific reference to its place in the EU integration. The second part, which constitutes main focus point of the study, identifies and elaborates on the roles played by the European Commission in the enlargement process. The study argues that it is not possible to fully grasp the gist of the EU enlargement without considering the roles played by the European Commission in this process.

Keywords: European Union, European Commission, European Union Enlargement

¹ Bu çalışma yazarın Ankara Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalında kabul edilen "Avrupa Birliği Genişlemesi ve Ulusüstü Avrupa Birliği Kurumları: Yeni Kurumsal Bir Değerlendirme" başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

² Yrd.Doç.Dr.,Recep Tayyip Erdoğan Ün., İİBF, Uluslararası İlişkiler Böl., seven.erdogan@erdogan.edu.tr

1.Giriş

Üye devletler, bütünleşmenin başlangıcından itibaren Avrupa Birliği'nin (AB) etkin, etkili ve makul süreler içinde hareket edebilen bir uluslararası örgüt olması ile AB bütünleşmesinin tamamen kendi kontrolleri altında işleyen bir süreç faaliyet göstermesi arasında sürekli bir tercih yapmak durumunda kalmıştır. AB tarihini üye devletlerin bu iki zıt durum arasında bir denge bulma çabası olarak da anlamlandırmak mümkündür. AB'nin hükümetlerarası ve ulusüstü kurumların karmasından meydana gelen kurumsal yapısı da AB bütünleşmesinin en başından beri var olan bu iki karşıt eğilim arasında bir denge kurma çabasının bir sonucudur.

Hükümetlerarası AB kurumları faaliyetlerini üye devletlerin hassasiyetlerine ve çıkarlarına duyarlı bir yaklaşımla yürütürken; ulusüstü AB kurumları öncelikli olarak Birliğin genel çıkarlarını ilerletme güdüsüyle hareket etmektedir. AB bütünleşmesini anlamaya yönelik bilimsel çalışmaların birçoğunda AB kurumları ele alınmaktadır. Zira AB bütünleşmesine ilişkin teorik yaklaşımlar da genel olarak kurumların AB sistemi içinde değişen oranlarda güce sahip oldukları varsayımında bulunmaktadır. Bu çalışma ve teorik yaklaşımların bazılarında AB kurumları kendi başına AB sistemde etkili olma kapasitesini haiz bağımsız aktörler olarak incelenirken, bazılarında ise üye devletlerin kontrolü altında hareket eden ve bu nedenle de AB sisteminde önemli bir değişim kapasitesine sahip olmayan ikincil aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hükümetlerarası ve ulusüstü AB kurumları arasında her bütünleşme alanı itibariyle farklı bir güç dengesi ve etkileşim söz konusudur. Çünkü her politika alanında üye devletlerden AB kurumlarına devredilen yetki düzeyi aynı değildir. AB dış politikasının en başarılı bileşenlerin biri olan AB genişleme politikası itibariyle de hükümetlerarası ve ulusüstü AB kurumları arasında bu politika alanına özgü bir denge mevcuttur. Buna karşın Birliğe yeni üye kabulü sonucunu ortaya çıkaran genişleme politikasında kararların oybirliği temelinde alınması ulusüstü AB kurumlarının bu politika alanını şekillendirme becerisinin sıklıkla görmezden gelinmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak AB genişlemesinin baskın olan hükümetlerarası boyutu, genişlemeye ulusüstü AB kurumlarının etki etmesine engel teşkil etmemektedir.

Bu çalışmanın amacı AB'nin ulusüstü kurumlarından biri olan Avrupa Komisyonunun AB genişleme sürecindeki rollerine odaklanarak bu politika alanını şekillendirme kapasitesini incelemektir. AB genişleme politikasını Avrupa Komisyonuna odaklanarak ele alan çalışma, ilgili politikanın üye devletler temel alınarak çalışılması genel eğilimine bir alternatif niteliğindedir. Bu durum AB genişleme politikasında üye devletlerin sahip olduğu baskın konumun ve yetkilerin reddedildiği anlamına gelmemektedir. Bu kapsamda çalışma temel olarak iki bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde Avrupa Komisyonu hakkında bilgi verilerek bu kurumun bütünleşme kapsamındaki önemi üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan ikinci bölümde ise Avrupa Komisyonu

tarafından genişleme politikası kapsamında yerine getirilmekte olan roller ele alınmaktadır.

2. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Bütünleşmesi

20. yüzyılın ikinci yarısında dünya genelinde devletlerarası işbirliklerinin sayısında rekor bir artış yaşanmıştır. Bu işbirlikleri arasında Avrupa devletleri arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenerek bütünleşmelerinin önünü açan AB'nin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu; sıklıkla dünya üzerinde eşi ve benzeri olmayan bir siyasi yapı olarak anılan AB'nin, aynı özelliklere sahip tek kurumudur (Egeberg, 2014: 240). Bu nedenle AB kurumları içinde farklı bir konuma sahiptir. Komisyonun AB içindeki bu özel durumu, diğer AB kurumlarına kıyasla daha fazla akademik ilgiye mazhar olmasını beraberinde getirmiştir. Kimi zaman AB bütünleşme tarihi, Komisyonun daha ulusüstü bir AB yaratma idealiyle üye devletlerin bireysel girişimler ya da Konsey çatısı altında kitlesel olarak buna karşı olma mücadelesi şeklinde de yorumlanmaktadır (Welsh, 1996: 16).

AB'nin kuruluşundan itibaren Komisyonun nasıl bir kurum olması gerektiğine ilişkin birbiriyle çelişen iki fikir söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki, Komisyonun diğer AB kurumlarıyla eşit ve bağımsız bir aktör olmasını savunurken diğeri, Komisyonun ulusal düzeyde geleneksel olarak kamu hizmeti sunan kurumlar gibi davranıp üye devletlerin vekili gibi hareket etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Hooghe, 2001: 147). AB sistemi içinde Komisyonun hem idari hem de siyasi roller üstleniyor olması, AB'nin kuruluşundan itibaren her zaman rekabet halinde olan yukarıdaki iki fikir arasında bir orta yol bulma çabasının bir sonucudur. Siyasi rollerini yerine getiren Komisyon, amil konumundaki üye devletlerin vekili olmaktan uzakken, idari rolleri yerine getiren Komisyon üye devletlerin vekili olmaya daha yakındır. Komisyonun üye devletlerden bağımsızlığı ve AB gündemini resmi ya da resmi olmayan şekilde etkileyebilme kapasitesi üç önemli değişkenin bir sonucudur. Bu üç değişken Komisyon ve üye devletler arasındaki bilgi dağılımı, Komisyon ve üye devlet tercihlerinin dağılımı ve sıklığı, ilgili politika alanında geçerli olan karar alma yöntemi olarak sıralanabilir (Pollack, 1997: 110-111).

Avrupa Komisyonu AB sistemi içinde beş temel görevi yerine getirmektedir. Bunlar:

- Birliğin benimseyeceği yasama tasarruflarını teklif ederek yasama sürecini başlatmak,
- AB Antlaşmalarının koruyucusu olarak ilgili tüm tarafların Antlaşma hükümlerine uygun hareket etmesini sağlamak,
- AB Antlaşmalarının ilgili tüm aktörlerce uygulanmasını sağlamak,

- Üye devletlerin tüm yetkilerini AB'ye devrettiği rekabet politikası gibi alanlarda kararlar almak,

- AB Antlaşmalarında açıkça belirtilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası gibi istisnalar dışında Birliği temsil etmektir.

Avrupa Komisyonu, bir taraftan kurumun siyasi yönünü oluşturan, her biri ayrı bir üye devlet vatandaşı olan ve Komisyon başkanı önderliğinde hareket eden komiserlerden; diğer taraftan ise komiserlere destek olmak üzere oluşturulan idari birimlerden teşkil etmektedir (Spence, 1997: 103). Avrupa Komisyonu komiserlerin üye devletlerce atanmasından ötürü siyasi bir oluşumken, yerleşik bir bürokrasiye sahip olmasından dolayı da teknokratik bir yapıdır.³ Komiserlerin sorumluluklarında olan politika alanıyla ilgili gerçekleştirdikleri eylemlerde, kendi ulusal hükümetlerinin önceliklerinden ziyade AB'nin genel öncelikleri ve çıkarlarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Komiserler kendi ülkelerinin temsilcisi olduklarını ilişkin bir intiba yaratmaktan uzak durmak için vatandaşı oldukları ülkeden bahsederken “en iyi bildiğim ülke” ifadesini kullanmaktadır. Üye devletler tarafından seçilen komiserlerin vatandaşı oldukları ülkenin çıkarlarına karşı ne kadar tarafsız bir tutum içinde oldukları tartışmalıdır. Komiser olarak görev yapmalarının ardından kariyerlerine kendi ülkelerinde üst düzey siyasi ve idari pozisyonlarda devam etme arzusunda olan komiserlerle, Komisyondaki görevlerinin ardından kendi hesabına çalışmayı tasarlayan ya da akademik çalışmalara yoğunlaşmayı planlayan komiserlerin kendi ülkelerine yönelik yaklaşımları arasında belirgin bir fark söz konusu olmaktadır (Deckarm, 2017: 447, 451).

Her komiserin çoğunlukla yedi-sekiz kişiden oluşan ve onunla birlikte Brüksel'de faaliyet gösteren bir kabinesi bulunmaktadır. Kabine üyelerinin görevi komiserlerin işlerini kolaylaştırmaktır. Komisyon bünyesinde ayrıca temel işlevleri, sorumlu oldukları politika alanıyla ilgili karar önerisi taslaklarını hazırlamak olan genel müdürlükler ve birimler de bulunmaktadır. Birliğin yasal düzenleme yapmaya yetkili olmadığı genişleme gibi alanlarda ise genel müdürlük ve birimler, söz konusu politika alanının geliştirilmesi ve ilgili alana ilişkin Birlik iş ve programlarının yürütülmesi gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir (Bilgin, 2012: 185).

Komisyon açısından meşruiyet ciddi bir sorundur ve Birliğin meşruiyetine ilişkin eleştirilerin sıklıkla dile getirildiği 1990 sonrası dönemde Komisyon da yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Komisyona yönelik eleştirilerin temel dayanak noktasını, kurumun seçilenlerden değil de atanarlardan meydana gelen bürokratik bir yapı olmasına karşın AB içinde siyasi boyutu oldukça ön planda olan bir konumda olması oluşturmaktadır. Dolayısıyla AB vatandaşları tarafından

³ Avrupa Komisyonu yaklaşık olarak 32.000 civarında çalışandan oluşan bir bürokrasiye sahiptir. Bakınız: (http://ec.europa.eu/civil_service/docs/europa_sp2_bs_cat-sexe_x_dg_en.pdf, E.T:13.07.2017).

seçilmeyen bir AB kurumu olarak Avrupa Komisyonu sürekli olarak AB sistemi içinde önemli bir kurum olduğunu kanıtlama çabası da içindedir (Voorst, 2017: 25). Komisyon başkanının seçilmesi sürecine Avrupa Parlamentosunun, Lizbon Antlaşması ile müdahil edilmesinin arkasında hiç şüphesiz ki kurumun meşruiyet krizini belirli bir ölçüde de olsa aşma düşüncesi yer almıştır (Fabbrini, 2013: 2). Komisyon başkanının artan meşruiyeti sayesinde AB sisteminde Komisyonun da artık daha meşru olarak görülmesi söz konusu olmuştur (Deckarm, 2016: 14). Ama bu durum hiç şüphesiz ki Komisyonu, Avrupa Parlamentosu'nun etkisine daha açık hale getirmiştir.

Komisyon, üye devletler tarafından AB sistemi içinde yerine getirdiği roller sürekli olarak sorgulanan AB kurumlarının başında gelmektedir. Ancak üye devletlerin bu rollerde değişiklik yapmak üzere harekete geçememeleri, henüz yeni rollere ilişkin aralarında bir uzlaşının söz konusu olmamasından ya da değişimin neden olacağı olası maliyetlerle karşılaşmaktan kaçınmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda üye devletler kontrol mekanizmaları yoluyla AB kurumları üzerindeki denetimlerini gerçekleştirmektedir. AB kurumları arasında üye devletler tarafından en sıkı şekilde kontrol edileni de Avrupa Komisyonudur.

Son dönemde üye devletleri AB bütünleşmesinin temeline oturtan seslerin giderek daha fazla duyulduğu gözlenmektedir. AB halklarının AB bütünleşmesi düşüncesine giderek daha fazla tepkili hale geldikleri bir dönemde böyle bir eğilimin ortaya çıkması normaldir. Ek olarak, Avrupa Parlamentosu'nun gücündeki artış, özellikle Avro Krizi sonrasında AB Zirvesi'nin artan siyasi liderliği ve yeni düzenleyici AB kurumlarının oluşturulması gibi faktörlerin; Komisyonun giderek daha sıkı bir şekilde bütünleşen Avrupa hedefini gerçekleştirmek üzere faaliyet göstermesini zorlaştırmaktadır. Buna karşın, kimilerine göre ise Avro Krizi sonrasında Avrupa Komisyonunun gücünün azaldığına ilişkin çıkan iddialarına rağmen Komisyon aynı zamanda krizle mücadele sonucunda elde ettiği yeni görevler sayesinde krizin beklenmeyen kazananlarından biridir (Bauer ve Becker, 2015: 101, 214).

3. Avrupa Komisyonun AB Genişlemesindeki Rollerini

Avrupa Komisyonun AB genişlemesine dâhil olması AB sistemi içindeki rollerinden biri olan Birliğin dış ilişkilerinin yürütülmesi ya da dış temsili rolünün bir uzantısıdır. Zaman içinde genişleme politikasının aday ülkelerden üyelik öncesinde talep edilen kapsamlı dönüşüm temelinde AB düzeyinde ele alınan tüm politika alanlarını ilgilendiren bir süreç haline dönüşmesi, Komisyonun AB bütünleşmesinde yerine getirdiği rollerin benzerlerini genişleme sürecinde de ifa etmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Avrupa Komisyonu genişleme sürecinde oynadığı roller neticesinde Grabbe (2003:307) tarafından genişleme politikasını oluşturan ve yöneten aktör, Miles (2004: 258) tarafından AB'nin baş müzakerecisi

ve Nugent (2001:315) tarafından da AB genişlemesini yöneten aktör olarak tanımlanmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere AB içinde hem idari hem de siyasi roller ifa etmekte olan Komisyon, genişleme sürecinde de benzer nitelikteki idari ve siyasi roller yerine getirmektedir.

Avrupa Komisyonunun AB genişlemesinde oynadığı rollerin üç temel yasal dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, AB kurucu antlaşmalarıdır. AB kurucu antlaşmalarıyla Komisyona tanınan yetkiler diğer yetkilerine göre en güçlü olanıdır. Bununla birlikte AB genişlemesinde Komisyon tarafından yerine getirilen rollerin çok az bir kısmı AB kurucu antlaşmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu yetkilerin hem verilmesi hem de geri alınması tüm AB üyesi ülkelerin onayıyla kurucu antlaşmaların tadil edilmesini gerektirmektedir. Avrupa Komisyonunun genişleme sürecindeki rollerinin diğer bir kaynağını ise üye devletlerce AB zirvelerinde alınan kararlarla Komisyona devredilen yetkiler oluşturmaktadır. Bu yetkiler AB zirvelerinde tüm üye devletlerce oybirliğiyle Komisyona devredildiği gibi aynı şekilde geri de alınabilmektedir. AB kurucu antlaşmalarıyla Komisyona, genişlemeye ilişkin verilen rollerin oldukça sınırlı olduğu düşünülürse mevcut durumda Komisyonun genişleme sürecinde oynadığı birçok rolün arkasında üye devletlerden zaman içinde devredilen yetkilerin var olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu iki başlık altında sınıflandırılmayan diğer roller ise geçmiş genişleme süreçlerindeki boşlukların, ihtiyaç dâhilinde aktif bir tutumla hareket eden Komisyon tarafından doldurulması neticesinde kazanılan gayri-resmi rollerdir. Avrupa Komisyonu AB bütünleşmesinde kendisine verilen yetkileri kullanarak ilave yeni yetkiler elde etmek konusunda oldukça uzman bir kurumdur. Birliğin geçmiş genişleme süreçlerinde üye devletlerin ihtiyaç duydukları alanlarda Komisyona devrettikleri yetkilerin geniş bir şekilde yorumlanması sonucunda Komisyon tarafından akıllıca geliştirilen ve üye devletlerin işlerini kolaylaştıran gayri resmi uygulamalar, Komisyon tarafından sıkı sıkıya sahiplenilmektedir. Bunun sonucunda üye devletler de bu uygulamaları normalleştirmekte, sorgulamamakta ve genişlemenin normal gidişatının bir parçası olarak görür hale gelmektedir.

AB genişleme politikası AB'nin kendi içsel dinamikleri ve kontrolü altında olmayan devrin ekonomik, sosyal ve siyasi ortamı gibi dışsal faktörlerin etkileşimi neticesinde her genişleme deneyiminde farklı bir görünüm almaktadır. Dolayısıyla her AB genişlemesini kendine özgü olduğunu iddia etmek haksız sayılmamaktadır (Jakovleski, 2015:84). Bu durum her genişleme sürecinde Avrupa Komisyonunun da sahip olduğu rollerin farklı şekilde tezahür etmesini beraberinde getirmektedir. Makalenin kalan kısmında Komisyon tarafından genişleme politikasının işleyiş sürecinde yerine getirilmekte olan başlıca roller üzerinde durulacaktır.

3.1. Görüş ve Öneri Bildirme Rolü

Komisyonun genişleme sürecinde görüş ve öneri bildirme rolü; Komisyona, Birliğin geleceğini şekillendirme gücü sağlayan ve AB sistemi içindeki en önemli

rollerinden birisi olan yasama tasarrufu teklif etme rolünün genişleme politikasına yansımalarıdır. Avrupa Komisyonunun, katılım sürecinde görüş ve önerilerini sunması hem AB kurucu antlaşmaları (Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma, Md. 49) hem de üye devletlerce zaman içinde devredilen yetkiler sonucunda mevcut halini almıştır. Üye devletler Komisyonun sahip olduğu bilgi ve uzmanlık avantajının farkındadır ve bu nedenle de Komisyonun görüşlerine güven duymaktadır. Pollack'a (2005:22) göre Komisyonun öneride bulunma yetkisini güçlü kılan faktörlerden biri de üye devletler açısından kendilerine sunulan öneriyi kabul etmenin, tüm üye devletlerin üzerinde uzlaşmalarını gerektiren yeni bir öneri getirmekten daha kolay olmasıdır. Bu durum Komisyonun genişleme sürecine ilişkin öneri ve görüşlerinin karara dönüşme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Komisyon genellikle önerilerinde Birlik değerleri, geçmiş genişlemelerde ortaya çıkan teamüller, üyelik kriterleri gibi üye devletlerin kolaylıkla karşı çıkamayacağı noktaları referans göstererek üye devletlerin kendi görüşüne karşı bir tavır sergilemesini zorlaştırmaktadır (Schimmelfennig, 1999:24).

Komisyon günümüzde geçmiş dönemlere kıyasla daha mütevazı bir gündem belirleyici olarak hareket etmektedir. Birliğe son dönemde hâkim olan kriz koşullarında üye devletler AB'de karar alma süreçlerine hâkim olmuştur. Bu ortamda Komisyon genel olarak üye devletlerin talimatlarına uygun olarak hareket eden ve elindeki kalemin gücünü kullanmaktan uzak duran daha az ihtiraslı bir gündem belirleyici haline gelmiştir (Nugent ve Rhinard, 2016:1199).

3.1.1. Üyelik Başvurusunun Ardından Görüş ve Öneri Bildirme Rolü

Birliğe bir üyelik başvurusu yapıldığında Konsey, Avrupa Komisyonundan konuya ilişkin görüş ve önerilerini iletmesini talep etmektedir. Komisyonun bu aşamada görüşünü belirtmesi AB Antlaşmasında kendisine açıkça tanınan bir yetkinin sonucudur (Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma, Md. 49). Yani bu aşamada Avrupa Komisyonunun görüşünün alınması AB Antlaşması'nın genişlemeye ilişkin maddesi ile zorunlu kılınmıştır. AB Antlaşmasının uygulanmasına ilişkin zaman içinde ortaya çıkan teamül gereği Komisyon, ancak Konsey tarafından kendisinden talep edilmesi halinde ilgili ülkenin başvurusu ve üyeliğine ilişkin görüşünü hazırlamaktadır. Bu da gösteriyor ki AB Antlaşmasında öngörülen sürecin işletilip işletilmemesine karar vermek, Konseyin tasarrufundadır. Komisyon AB'ye üye olmak isteyen bir devletin başvurusuna ilişkin görüş hazırlama konusunda tekel durumundadır ve Komisyonun görüşünün alınmaması, verilen kararın geçersiz hale gelmesi ile sonuçlanabilmektedir.

Üyelik başvurusunun kabul edilmesine ilişkin görüşünü ortaya koyarken Komisyon aynı zamanda başvuru sahibi ülkenin AB üyeliğine ne kadar hazır olduğuna ilişkin bir değerlendirme de sunmaktadır. Başka bir deyişle bahse konu ülkenin AB üyeliği noktasındaki zayıf ve güçlü yönlerine de görüşte yer verilmektedir. Raporda ifade edilen zayıf yönler katılım öncesi süreçte aday

ülkenin üyelik öncesinde hazırlık yapması gereken alanlar olarak belirlemekte ve katılım sürecinin sonraki aşamalarında aday ülkeden bu alanlarda reformlar gerçekleştirmesi beklenmektedir. Üye devletler tarafından herhangi bir zaman kısıtlaması belirlenmediği durumlarda Komisyon, görüşlerini ne zaman beyan edeceği noktasında kendi iradesine göre hareket etmektedir. Böyle durumlarda Komisyon genişlemenin zamanlamasını etkileme kapasitesine sahip hale gelmektedir. Ayrıca Komisyon, adaylık başvurusunun ardından hazırladığı görüş aracılığıyla genişleme sürecine ilişkin ilgili başvuru haricindeki görüşlerini de gerekçeli olarak beyan edebilme fırsatı elde etmektedir.

3.1.2. Üyelik Başvurusu Sonrası Dönemde Komisyonun Görüş ve Öneri Bildirme Rolü

Aday ülke açısından katılım sürecinde bir aşama ileriye geçmek, Konsey ya da AB Zirvesinde üye devletler tarafından oybirliğiyle alınan kararlar neticesinde mümkün olmaktadır. Aday ilan edilmesi, müzakerelere başlanması ya da yeni müzakere fasıllarının açılması gibi genişlemeye dair kararlar üye devletlerce alınmasına karşın Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan tavsiye niteliğindeki belgeler, üye devletlerce alınan kararların temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Avrupa Komisyonunun öneri sunma rolü tarafsız bir davranış olarak görülmemelidir. Her ne kadar Komisyon tarafından belirtilen görüş ve öneriler gerekçelendirilmiş olsa da Komisyon tarafından önemsenen konuların tercih edilmesi, süreci taraflı bir hale getirmektedir. Bir vekil olarak Komisyonunun üye devletlerden bağımsız çıkarları ve tercihleri söz konusu olabildiği için Komisyon tarafından ortaya konulan görüş ve öneriler bu çıkar ve tercihlere uygun olmaktadır. Dolayısıyla Bailer ve Schneider (2000:21) tarafından da ortaya konulduğu üzere AB genişleme gündemi resmi olarak Konsey tarafından belirlense de gündem esasında resmi olmayan bir düzlemde Komisyon tarafından belirlenmektedir.

Üye devletlerin aday ülke ile arasındaki ilişkinin mevcut durumdan daha ileriye taşınması gerektiğine ilişkin algıları ne kadar güçlü ise Komisyonun ilgili ülke ile katılım sürecini ileri bir aşamaya taşımaya ilişkin görüş ve önerilerinin üye devletlerce kabul edilme olasılığı o kadar yüksektir. Üyelik başvurusu sonrası dönemlerde genişleme sürecine ilişkin kararlar alınırken Avrupa Komisyonunun görüşüne bağlı kalması zorunlu olmasa da Konsey, çoğunlukla Komisyonun görüşüne göre hareket etmeyi tercih etmektedir. Yunanistan'ın üyelik başvurusunun ertesinde Komisyonun ilgili ülkenin AB üyeliği için henüz hazır olmadığını ortaya koyan görüşüne rağmen Konseyin Yunanistan'ı bir an evvel AB üyesi yapmak üzere hareket geçmesi AB genişleme tarihinde Konseyin Komisyon görüşüne bağlı kalmamayı tercih etmesine ilişkin en bilinen örneklerden biridir. Son dönemde ise Komisyon 2009 yılından beri Makedonya ile üyelik müzakerelerine başlanmasını önermesine rağmen Konseyin bu öneriye uygun bir

karara henüz varamamış olması da Konseyin her durumda Komisyon görüşüne uygun davranmayı tercih etmediğinin bir diğer örneğidir.

Üye sayısının 28 olduğu bir AB’de üye devletlerin büyük çoğunluğunun desteğini almak önceki döneme kıyasla Komisyon açısından daha zor bir deneyimdir (Peterson ve Birdsall, 2007:4). Bu durumdan hareketle Komisyonun genişleme sürecindeki görüş ve öneri bildirme rolünü, Doğu Genişlemesi sonrası dönemde eskiye kıyasla daha zor ifa eder hale geldiği genel sonucuna ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla Komisyonun AB bütünleşmesinin geleceğinden ziyade üye devletlerin tercihlerini daha öncelikli görerek faaliyetlerini yürütmeye özen göstermektedir. Mevcut durumda AB’nin yeni bir genişlemeye ilişkin olumsuz bir tutum içinde olması Avrupa Komisyonun görüş ve önerileriyle AB genişlemesinin geleceğine yön vermesinin önündeki en büyük engellerden biridir.

3.2. Aday Ülkenin İzlenmesi ve AB Üyeliğine Hazırlanması Rolü

Avrupa Komisyonunun, AB içindeki en birincil rolü Birliğin genel çıkarlarının ilettilmesidir (Avrupa Birliği Kuran Antlaşma, Md. 17) ve genişleme politikası da dâhil olmak üzere tüm politika alanlarında Komisyon daima AB’nin genel çıkarlarını önceleyerek hareket etmekle yükümlüdür. Genişlemenin AB’nin genel çıkarlarına hizmet etmesi, bir yandan aday ülkenin AB üyeliği için hazır hale gelmesine; diğer yandan da AB bütünleşmesinin yeni üye kabulünden zarar görmeyecek şekilde dönüşümüne bağlıdır. Bu bağlamda aday ülkenin izlenmesi ve üyeliğe hazırlanması, genişleme sürecinin AB bütünleşmesine zarar vermemesi açısından önemlidir.

AB, aday ülkeleri katılım sürecinde yalnız bırakmayarak katılım öncesi strateji yoluyla desteklemektedir. AB bir yandan aday ülkelerin gerçekleştirmesi gereken reformları katılım ortaklığı belgeleriyle ortaya koyarken diğer yandan mali yardımlar yoluyla söz konusu reformların maliyetlerine ortak olmaktadır. Aday ülkeler AB mevzuatını uygulamak üzere ihtiyaç duyulan altyapı ve insan kaynağının oluşturulmasında AB tarafından sağlanan mali yardımlarla desteklenmektedir. Komisyonun; aday ülkeyi izleme ve AB üyeliğine hazırlama rolü, AB içinde alınan kararları, ortak politikaları ve fonları uygulama rolünün genişleme sürecindeki izdüşümü olarak görülebilir. AB Antlaşmalarında verilen yetkiye değil ve sonraki dönemde üye devletler tarafından verilen yetkilere dayanan genişleme sürecindeki bu rol, Komisyonu bu süreçte, özellikle aday ülkelerle olan ilişkisinde güçlü kılan hususların başında gelmektedir.

Komisyon AB mevzuatı konusunda uzmanlaşmış bir kurumdur. Hem üye devletler hem de diğer aday ülkelerde AB mevzuatına uyum için yapılanların bilgisine sahiptir. Bu sayede katılım sürecinde, aday ülkeye hem kendi uzmanlığı hem de diğer ülkelerdeki iyi uygulamalar doğrultusunda yol gösterebilmektedir. Özellikle de AB mevzuatının, aday ülkeler tarafından kabul edilmesinin giderek daha yoğun bir hale geldiği katılım müzakereleri sürecinde aday ülkeler, kolaylıkla

Komisyonu erişebilmekte ve Komisyondan yardım alabilmektedir. Kısacası Komisyon, aday ülkenin herhangi bir konuda başı sıkıştığında başvurabileceği en birincil destekçisidir.

AB genişlemesi koşulluluk ilkesi temelinde işlemekte ve katılım süreci farklı aşamalardan meydana gelmektedir. Bu durum aday ülkenin kat ettiği ilerlemenin izlenmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü farklı aşamalardan oluşan AB genişlemesinin her aşamasına geçiş, koşulluluk ilkesine uygun olarak gerçekleşmekte ve bu durum aday ülkelerin izlenmesinden ve üyeliğe hazırlanmasından sorumlu Komisyonun bu geçiş süreçlerinde yer almasını gerekli kılmaktadır. Komisyon, izleme ve üyeliğe hazırlama rolünü yerine getirmeseydi her bir üye devlet aday ülkeleri ayrı ayrı takip etmek ve bunun yarattığı maliyete ayrı ayrı katlanmak zorunda kalacaktı. Dolayısıyla üye devletler aday ülkelerin izlenmesi ve üyeliğe hazırlanması rolünü Komisyona devrederken amiller tarafından vekillerin oluşturulmasının en birincil nedenlerinden biri olarak gösterilen işlem maliyetlerinin düşürülmesi güdüsüyle hareket etmiştir.

Aday ülkelerdeki ilerlemenin izlenmesi için gerekli teknik donanımına sahip olan Komisyon, izleme faaliyetleri neticesinde elde ettiği gözlemler temelinde üye devletlerin aday ülkelere ilişkin vereceklerin kararların dayanağını oluşturan rapor ya da görüş belgeleri hazırlamaktadır. Komisyon, söz konusu rapor ve belgeler yoluyla genel olarak hem Birliğin genişlemesini hem de aday ülkenin AB üyeliğine hazır olup olmadığını takip etmektedir. Komisyonun aday ülkelerin ilerlemesini izlemek açısından elindeki en önemli araç, aday ülke ve çok çeşitli kaynaklardan gelen bilgiler dâhilinde senelik olarak yayınlanan ilerleme raporlarıdır. Lüksemburg Zirvesi'nde üye devletler, ilerleme raporu uygulamasını başlatan kararı almıştır (Avrupa Birliği Zirvesi, 1997). İlerleme raporu uygulaması geçmiş dönemde Komisyon tarafından genişleme sürecinin başında ve sonunda söz konusu olan görüş bildirme rolünün her sene gerçekleşen bir uygulama haline gelmesini sağlamıştır (Hillion, 2010:13). İlerleme raporları bir yandan aday ülke ve üye ülkelere katılım sürecinde bir adım ileriye gitmek üzere yapılması gerekenleri hatırlatırken, diğer yandan katılım sürecinde bir sonraki aşamaya geçilip geçilemeyeceği konusunda üye ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Komisyon ilerleme raporlarında yalnızca aday ülkenin; siyasi, ekonomik ve AB üyelik yükümlüklerini üstlenebilme kapasitesi itibarıyla analizini yapmamakta, aynı zamanda aday ülkenin mevcut durumdaki eksikliklerini gidererek AB üyeliğine hazır hale gelmek üzere yapması gerekenlere ilişkin öneriler de getirmektedir. Bu da gösteriyor ki ilerleme raporları aynı zamanda aday ülkelere AB üyesi haline gelmek üzere senelik olarak sunulan yol haritalarıdır. Diğer taraftan AB üyesi olmak isteyen ülke yüksek düzeyde reform yapma istekliliğine sahip olduğunda Komisyonun AB genişleme sürecini yönlendirme kapasitesi de artmaktadır. Bu durumda Komisyonun üye devletleri genişleme konusunda ikna etme şansı da yükselmektedir (Jakovleski, 2015:90).

Komisyon katılım ülkelerini izleme ve değerlendirme rolünü geliştirmeleri kendi istediği yönde şekillendirmek için kullanabilmektedir (Schafer, 2000:923). Komisyon, yapmış olduğu değerlendirmelerde güçlü yanları gizleyip zayıf yanları ön plana çıkarabilmekte ya da tersine, başarıların üstüne çok fazla vurgu yaparak başarısızlıkları saklayabilmektedir. Başka bir ifadeyle Komisyon tarafından yapılan değerlendirmeler tarafsız değil, bu kurumun bakış açısının yansımasıdır.

3.3. İletişim ve Arabuluculuk Rolü

Genişleme sürecindeki iletişim ve arabuluculuk rolü, ne AB Antlaşmalarından ne de üye devletlerce verilen yetkilerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu rolü, Avrupa Komisyonu tarafından AB genişlemesinde yerine getirilen gayri resmi bir rol olarak değerlendirmek mümkündür. Komisyonun iletişim ve arabuluculuk rolü, Birliği uluslararası anlaşmaların imzalanmasına ilişkin yürütülen müzakerelerde temsil etmesinin genişleme politikasına yansımaları olarak görülebilir.

AB içinde giderek artan resmileşme ve kural koyma eğilimlerine rağmen resmi olmayan yöntemler de sıklıkla kullanılmaktadır. Resmi olmayan teamüller, resmi süreçlerin daha etkin işlenmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin AB Zirveleri düşünüldüğünde Zirvelere katılım gösteren AB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının; zaman, mekân ve dil gibi engellerinin söz konusu olduğu düşünülürse, bu tür ortamlarda karar verme sürecinde resmi olmayan teamüllerin etkisi daha iyi anlaşılabilir. (Best vd., 2009:119). Böyle bir bütünleşme ortamı Komisyonun iletişim ve arabuluculuk rolünü genişleme politikası da dâhil olmak üzere tüm politika alanları itibarıyla daha fazla anlamlı hale getirmektedir. Üye devlet sayısının artması, uzlaşmaya varmayı zorlaştırarak özellikle oybirliği ile karar alınan politika alanlarında Konseyin karar verme kabiliyetine zarar vermiştir. Bu durum, yalnızca genişleme değil tüm politika alanlarında Avrupa Komisyonunun üye devletler arasındaki iletişim ve arabuluculuk rolüne daha fazla ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmiştir (Kelemen, 2014:659).

Genişleme sürecine ilişkin verilecek kararlar öncesinde üye devletler arasında devam eden pazarlıklarda Komisyon, üye devletler arasında arabuluculuk yapmakta ve en nihayetinde tüm üye devletlerin hassasiyetlerini dikkate alan ve bu nedenle de herkes tarafından kabul gören bir orta yolun bulunmasını sağlamak üzere çaba sarf etmektedir (Sedelmeier, 2005:406). Komisyonun iletişim ve arabuluculuk rolünün üye devletlerce kabulünde, bu kurumun sahip olduğu teknik bilgi ve uzmanlık ile üye devletlerce Komisyonun genişlemede yaşanan problemleri çözebilme kapasitesine sahip bir aktör olarak algılanmasının da payı büyüktür. Komisyon olmasa büyük ihtimalle AB’de üye devletler arasındaki müzakereler daha uzun sürer ve varılan uzlaşmalar aktörler açısından şimdi olduğundan daha az tatmin edici olurdu (Larsen, 2010:6).

Aday ülkeler ve üye devletler arasında bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda anlaşmazlığın aşılması için arabuluculuk rolü oynamak ve tarafları memnun edecek

bir uzlaşma önerisi getirmek de Komisyona düşmektedir (Poole, 2003:10). Komisyon, üye devletler ve aday ülkenin isteğine uygun olarak müzakereler sırasında ortaya çıkan fikir ayrılıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri getirmektedir. Bu noktadan hareketle Komisyon, müzakereler sırasında üye devletlerle aday ülke arasında çıkan pürüzlerin giderilmesinde ve müzakerelerin sorunsuz olarak devam etmesinde de etkili bir aktördür.

Birliğin tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri kapsamında Avrupa Komisyonu, AB genişlemesine ve katılım ülkelerine ilişkin üye devlet vatandaşlarını bilgilendirmek üzere faaliyetler yürütmektedir. Komisyon, medya üzerinde de önemli bir güce sahiptir. Bu güç, medyanın olayları Komisyonun bakış açısına uygun olarak kamuoyuna servis etmesinden kaynaklanmaktadır. Komisyon tarafından gündelik olarak çokça teknik ve detaylı bilgi üretilip medya ile paylaşılmaktadır. Bu nedenle Komisyon medya tarafından, güvenilir ve kesintisiz bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla Komisyon tarafından gerçekleştirilen basın toplantıları, kalabalık bir gazeteci grubu tarafından takip edilmektedir. Bu da demek oluyor ki Komisyon genişleme sürecine ilişkin konularda da kamuoyunu şekillendirme gücüne sahiptir.

3.4. Üyelik Kriterlerini Belirleme Rolü

AB üyelik kriterleri bir yandan sürekli olarak değişmekte, diğer yandan ise aday ülkelerin durumları ya da AB'nin önem verdiği konularda meydana gelen değişimlere paralel olarak kriterlerin genişleme sürecindeki göreceli önemi farklılaşmaktadır (Hillion, 2002, 413). Her genişlemenin kendine özgü dinamikleri, genişleme dâhilinde yer alan ülkelerin kendilerine özgü koşulları ve geçmiş genişlemelerden çıkarılan derslerin de bu yeniden tanımlama sürecinde etkisi olmaktadır. Kriterlerde gözle görülür değişiklikler meydana gelmese de mevcut kriterler yeni anlamlar kazanarak ya da eski anlamlarını kaybederek sürekli bir değişime uğramaktadır. Komisyon faaliyetleriyle AB üyelik kriterlerine ilişkin yaşanan gelişmeleri genişleme süreçlerine ilişkin kendi yönelimlerine uygun olarak şekillendirmek üzere çaba sarf etmektedir.

AB üyelik kriterleri 1990'lı yıllarda AB üyesi haline gelmek isteyen eski Sovyet bloku ülkelerinin gerekli dönüşümü başarmaları için 1993 Kopenhag Zirvesi ve sonrasında yazılı bir metin haline getirilmiştir. Buna karşın, AB üyelik kriterlerinin AB Antlaşmalarında kesin bir şekilde tanımlanmamış olması, farklı aktörlerin söz konusu kriterleri etkilemesini kolaylaştırmaktadır. Devlet ve hükümet başkanları tarafından AB zirvelerinde genel hatlarıyla benimsenen üyelik kriterlerinin içeriklerinin tespit edilmesinde Avrupa Komisyonu önemli bir paya sahiptir. Zira AB katılım koşulları üye devletler tarafından belirlense de daha önce ele alındığı üzere uygulanmaları Komisyon tarafından izlenmektedir. Başka bir ifadeyle AB zirvelerinde genel hatlarıyla tespit edilen üyelik kriterlerinin ne anlama geldiği, en nihayetinde söz konusu kriterler bağlamında aday ülkelerin AB üyeliği yolunda kat ettikleri mesafeyi izleyen Komisyon tarafından belirlenmektedir.

Aday ülkelerin koşullara dikkate alınarak AB üyeliğine tam olarak hazırlanmalarına sağlamak üzere her aday ülke için geçerli olan AB üyelik kriterlerine ek kriterler söz konusu olabilmektedir. Komisyonun özellikle izleme faaliyeti kapsamında aday ülkeye ilişkin sahip olduğu bilgi avantajını da kullanarak aday ülkenin koşullarına uygun, ilave kriterler önererek üye devletlerce benimsenmelerini sağlayabilmektedir. Komisyon tarafından hazırlanarak üye devletlerin onayına sunulan katılım ortaklığı ve müzakere çerçeve belgeleri gibi katılım sürecinin temel belgeleri de üye devletlerin Kopenhag Kriterlerine ek olarak aday ülkenin karşılması talep edilen ilave kriterler belirlemesine öncülük edebilmektedir. Müzakere fasıllarına ilişkin belirlenen açılış, ara dönem ve kapanış kriterleri de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Sonuç

Günümüz AB'sinin ortaya çıkışında üye devletler kadar bürokratik ve idari görevlerinin yanı sıra kimi durumlarda önemli bir siyasi aktör olarak ön plana çıkan Avrupa Komisyonunun da etkisi büyüktür. Buna karşın, Avrupa Komisyonu uzun yıllar boyunca üye devletler tarafından belirlenen teknokratlardan oluşan bir yapı olarak görülmüştür. Bir zamanlar sıklıkla AB bütünleşmesini ileri taşıyan motor gücü olarak anılan Avrupa Komisyonu, son yıllarda sıklıkla üye devletler için sekreteryaya faaliyetleri yerine getiren bir AB kurumu olarak görülmektedir. Son dönemde ortaya çıkan ve Komisyonu etkisiz gören eğilimler kurumun Birlik içindeki gerçek konumunu görmezden gelir niteliktedir. Avrupa Komisyonunun AB genişlemesi kapsamında yerine getirdiği roller dikkate alındığında kurumun, bir yandan üye devletlerden bağımsız davranma kapasitesine sahip bir aktör olduğu diğer yandan da üye devletlerin ve aday ülkelerin işlerini kolaylaştıran bir aktör olduğu görülmüştür. Komisyonunun AB genişlemesi bağlamında nasıl bir aktör olduğunu bu iki alternatif arasında bir seçim yaparak kavramsallaştırmak, kurumun AB genişlemesi dâhilinde ifa ettiği rolleri anlamlandırmak açısından uygun değildir.

Avrupa Komisyonu'nun AB sistemi içindeki etkinliği birtakım değişkenlerin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Komisyonun etkisi konuları karar verici makamlara hoş gelecek şekilde sunmasına, ilgili alanda sahip olduğu uzmanlık ve beceri derecesine, diğer önemli aktörlerin desteğini kazanıp kazanmasına ve diğer politika alanlarındaki başarısına göre değişiklik göstermektedir (Riddervold ve Rosén, 2016:697). Bu faktörlere ek olarak dönemsel koşullar da üye devletlerle AB kurumları arasındaki güç dengelerine etki ederek, Komisyon gibi AB kurumlarının bağımsız bir aktör olarak davranma kapasitelerini etkileyebilmektedir. AB'nin peşi sıra ortaya çıkan krizlerle mücadele ettiği ve AB bütünleşmesinin geleceğine ilişkin endişelerin kamuoyunda yaygınlık kazandığı 2000 sonrası dönemde hem AB bütünleşmesi genelinde hem de AB genişlemesi özelinde Komisyonun bağımsız bir aktör olarak davranmak yerine üye devletlerin vekili gibi davranma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bunun neticesinde

genişleme sürecinde üye devletler ile aday ülkeler arasındaki ikili ilişkiler ve sorunlar daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu durum, genişleme sürecinin siyasi boyutunun daha fazla önemli hale gelmesini beraberinde getirmiştir. Üye devletlerin yeni AB genişlemeleri hakkında isteksiz bir tutum içinde oldukları günümüz koşullarında Avrupa Komisyonu genişleme politikası kapsamında bu çalışmada tanımlanan rollerini günümüzde daha ihtiyatlı bir şekilde ifa etmektedir.

Kaynakça

- Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma. (2007). Lizbon.
- Avrupa Birliği Zirvesi. (1997). Başkanlık Bildirisi. Lüksemburg.
- Bailer, S. ve Gerald, S. (2000). The Power of Legislative Hot Air: Informal Rules and the Enlargement Debate in the European Parliament. *Journal of Legislative Studies*, 6(2), 19-44.
- Bauer, M.W. ve Stefan, B. (2015). Absolute Gains Are Still Gains: Why the European Commission Is a Winner of the Crisis and Unexpectedly So. A Rejoinder to Eugénia da Comceição-Heldt, *Journal of European Integration*, 38(1), 101-106.
- Bilgin, A. A. (2012). *Avrupa Komisyonu*. B. Akçay ve İ. Göçmen (der.), Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, (179-197) içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Deckarm, R. (2016). Assessing the Effect of the European Elections' Spitzenkandidaten Procedure on the Constitution of the European Commission. *European Politics and Society*, 1-19.
- Deckarm, R. (2017). The Countries They Know Best: How National Principals Influence European Commissioners and their Cabinets. *Journal of European Public Policy*, 24(3), 447-466.
- Egeberg, M. (2014). The European Commission: From Agent to Political Institution. *Public Administration*, 92(1), 240-246.
- Fabbrini, S. (2013). The Parliamentary Election of the Commission President: Constraints on the Parliamentarization of the European Union, *LUISS School of Government Working Paper*, No 9.
- Grabbe, H. (2003). *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process*. K. Featherstone ve C.M. Radaelli (der.), The Politics of Europeanisation (303-327) içinde. Oxford University Press.
- Hillion, C. (2002). *Enlargement of the European Union: A Legal Analysis*. Anthony A. ve Daniel W. (der.). *Legitimacy and Accountability in the European Union* (401-418) içinde. Oxford University Press.

-
- Hillion, C. (2010). The Creeping Nationalisation of the EU Enlargement Policy. *SIEPS Paper*, No 6.
- Hooghe, L. (2001). *The European Commission and The Integration of Europe*. Cambridge University Press.
- Jakovleski, V. (2015). Changing from Within? The Intra-Organizational Dynamics of EU Enlargement. *Europolity*, 9(2), 83-110.
- Kelemen, R. D. (2014). Wider and Deeper? Enlargement and Integration in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 21(5), 647-663.
- Larsen, H. (2010). The Challenges of European Enlargement: Implications for the Political System of the EU. Erişim adresi: http://polsci.ku.dk/english/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/the_challenges_of_european_enlargement.pdf
- Miles, L. (2004). *Theoretical Considerations*, N. Nugent (der.), European Union Enlargement (253-265) içinde. Palgrave Macmillan.
- Nugent, N. (2001). *The European Commission*, Palgrave Macmillan.
- Neill, N. ve Mark, R. (2016). Is the European Commission Really in Decline. *Journal of Common Market Studies*, 54(5), 1199-1215.
- Peterson, J. ve Andrea, B. (2007). The European Commission: Enlargement as Reinvention. *10th Biennial Conference of the European Union Studies Association*, Montreal.
- Pollack, M.A. (1997). *The Commission as an Agent*. Neill Nugent (der.). At the Heart of the Union: Studies of the European Commission. (109-128) içinde. Palgrave Macmillan.
- Pollack, M. A. (2005). *Theorizing the EU Policy-Making*. Helen, W., Mark, A. P. ve Alasdair, R. Y. (der.). Policy-Making in the European Union. (13-48) içinde. Oxford University Press.
- Poole, P. A. (2003). *Europe Unites: The EU's Eastern Enlargement*. Praeger.
- Riddervold, M. ve Guri, R. (2016). Trick and Threat: How the Commission and the European Parliament Exert Influence in EU Foreign and Security Policies. *Journal of European Integration*, 38(6), 687-702.
- Schafer, G.F. (2000). *Linking Member States and European Administrations-The Roles of Committees and Comitology*. Mads Andenas ve Alexander Türk (der.). Delegated Legislation and the Role of Committees in the EC, Kluwer Law International.
-

-
- Schimmelfennig, F. (1999). The Double Puzzle of EU Enlargement: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East. ECSA Sixth Biannual International Conference.
- Sedelmeier, U. (2005). *Eastern Enlargement: Towards a European EU*. Helen W., William W. ve Mark A. P. (der.). Policy-Making in the European Union. (401-428) içinde. Oxford University Press.
- Spence, D. (1997). *Staff and Personnel Policy in the Commission*. Geoffrey E. ve David S. (der.). The European Commission. (68-102) içinde. Cartermill Publishing.
- Voorst, S.V. (2017). Evaluation Capacity in the European Commission. *Evaluation*, 23(1), 24-41.
- Welsh, M. (1996). *Europe United? The European Union and the Retreat from Federalism*. Palgrave Macmillan.